

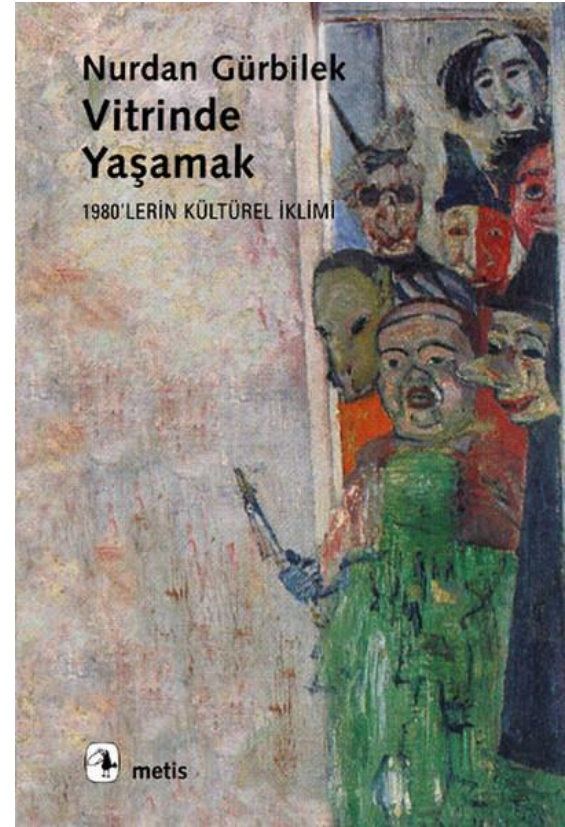
Bir Gösteriş Toplumu Eleştirisi: *Vitrinde Yaşamak -1980'lerin Kültürel İklimi-*

ARŞ. GÖR. AHMET DURAN ARSLAN*

Vitrinde Yaşamak, 1980'ler Türkiye'sinin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik anlamdaki baskın eğilimlerini/hâkim paradigmasını ve bunlar arasındaki girift ilişkileri çözümlmek için kaleme alınmış muhtelif deneme yazılarından oluşmaktadır. Kapitalist furyanın getirdiği hız ve tüketim odaklı yaşam biçiminin insani değerlere etkisi, bu etkinin doğurduğu gösteriş toplumu ya da başka bir deyişle vitrinde yaşama iştihakı, kitapta sorunsallaştırılan temel meseleler arasındadır. Eserin genel olarak sosyolojik tabanlı bir okuma edimi ve eleştirel-yaratıcı bir üslupla yazıldığı söylenebilir.

Kitap, "Giriş" bölümünün yanı sıra birbirleriyle ilintili dokuz denemeye ev sahipliği yapar: "1980'lerin Kültürel İklimi", "Vitrinde Yaşamak", "Adlandırılmak", "Mahrumiyet", "İktidarın Sağlığı", "Krizin İmkânları", "Vicdan ve Teknik", "Bastırılmışın Geri Dönüşü" ve "Teklifi Olmayan Kültür". Bu denemeler, Türkiye'nin 1980'lerde yaşadığı kültürel değişimi farklı açılardan aydınlatmak üzere kaleme alınmıştır. Gürbilek,

kitap boyunca 80'lerin iki farklı iktidar projesinin, iki farklı söz siyasetinin, iki farklı kültür stratejisinin sahnesi olduğunu ispatlamaya çalışır. Ona göre 80'ler bir yandan ret, inkâr ve bastırma dönemidir, diğer yandan insanların arzu ve iştahının hiç olmadığı kadar kışkırtıldığı bir fırsat ve vaatler dönemi. Bu iki dönemi adlandırmak için Gürbilek, karşıtlık ilkesine yaslanır ve 80'lerin kültürel iklimini tanımlayacak ilk kavramın "sözün bastırılması" ise, ikincisinin "söz patlaması" olduğunu iddia eder. "Söz" üzerinden üretilen bu iki karşıt kavram, ilk bakışta çelişkili bir görüntü sunsa da kültür ile iktidar arasındaki iç içe geçmiş, girift yapıyı çözümlenebilmek için son derece yerinde kullanımlardır aslında. Bilindiği üzere hegemonik sistemler, statik değil dinamiklerdir ve hâkimiyetlerini sürdürebilmek adına her an değişmeye müsait, pragmatik bir tutum sergilerler. Devrin hâkim paradigmalarına, tabiri caizse sert esen rüzgârlara göre söylem ve hareket geliştirdiklerinden birçok çelişkiyi de

* Muğla S. K. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, orcid.org/0000-0002-5131-2499, ahmetduranarслан@gmail.com. Gönderim tarihi: 02.01.2018 Kabul tarihi: 29.01.2018

beraberinde getirirler. Dolayısıyla Gürbilek'in 80'ler için kullandığı "sözün bastırıldığı ve aynı zamanda sözün patlama yaptığı yıllar" deyimini absürd bir söylem olmaktan çıkar.

Gürbilek, bahsi geçen karşıtlığı körükleyen en önemli unsurlardan birinin reklamcılık sektörü ve dolayısıyla piyasa olduğunu iddia eder. Buna göre reklamcılık; basın, televizyonu ve billboard'larıyla her yeri bir vitrine dönüştürmüştür. Reklamın dili, sözü görüntünün, imgenin hizmetine sunmakla kalmayıp aynı zamanda bütün kültürü, bir malın pazarlanmasında kullanılacak bir hammaddeye, sınırsız bir alıntılar toplamı hâline getirmiştir. Bu dil, aynı zamanda geçmişi de bir seyir ve tüketim nesnesi olarak sunmuş ve popüler bir tarih anlayışının¹ kurulmasına katkıda bulunmuştur. Gürbilek'e göre imgeler, tarihsel yükünden arındırılmıştır ve geçmiş, bir alıntıdan ibaret kılınmıştır. Tüketim odaklı düşünce biçiminin baskın duruma gelmesiyle, ülke çapında mütemadi bir güncellik ve yenilik arayışı saplantı hâline gelmiş ve her şeyi seyirlik nesneye dönüştüren bir tüketim toplumu doğmuştur.

Bu gelişmelerden doğal olarak söz de nasibini almıştır. Daha önceden "özel alan"a ait olduğu gerekçesiyle gizlenen birçok tema, 80'lerde "kamu"ya mal edilmiş ya da başka bir ifadeyle "özel alan/olan" kamulaştırılmıştır. Bu bağlamda Gürbilek, "özel" ve "kamu" kavramlarının tarihsel gelişiminden kısaca söz ettikten sonra 80'lerde bu kavramların iç içe geçerek âdeta ayırt edici niteliklerini kaybettiklerini savunur. Buna göre Eski Yunanlılar, şehrin ve politikanın alanı olan *polis* ile evin ve ailenin alanı olan *oikos* arasına sınır koymuşlardır. Eski Roma'da da *res publica* (kamu) ile *res privata* (özel) farklı varlık ve iktidar alanlarını betimlemektedir. Gürbilek'in belirttiği üzere "mahrem" olan hem birine ait olanı içermekte (harem) hem de ona yasak olana, bir mahrumiyete (haram) işaret etmektedir. Ancak değişen zamanla beraber "özel/mahrem" ile "kamu/namahrem" arasındaki çizgi silikleşmeye başlamış ve daha önce mahrem sayıldığı için kamuoyunda açığa çıkartıldığında sansasyon yaratan ya da skandal konusu olmaktan kurtulamayan özel hayat, Türkiye'de ilk kez 1980'lerde kamuoyunda açıkça konuşulabilir bir alana, bir itiraf ya da iç dökme nesnesine dönüştürülmüştür. Örneğin önceleri büyük bir gizleme sahip olan cinsellik, ısrarla söze dökülmüş ve cinsel eğilimler ilk kez "eşcinseller, biseksüeller, transeksüeller, zıtcinseller" şeklinde sınıflandırılmıştır. Yine benzer şekilde Türkiye'de ilk kez farklı hayat biçimleri "yalnız yaşayan kadınlar", "çocuksuz çiftler", "68'liler", "marjinaler", "arabesk seven aydınlar" şeklinde adlandırılarak sözsel anlamda da olsa kabul edilmiştir. Peki ama, bir askerî darbenin hemen sonrasında âdeta patlama yapan bu "demokratik ve kucaklayıcı" görünümlü sözler ne derece samimidir? Darbeyle yönetime el konulan bir ülkede ne denli bir demokrasiden söz edilebilir? Bunlar, kitapta sorulup çözümlenmeye çalışılan temel

¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için Fredric Jameson'ın "pop tarih" (*pop history*) kavramına bakılabilir.

soru(n)lar olarak göze çarpar. Bu anlamda çalışma boyunca vitrinde görünenin arkasındakine, örtük olana, gizli içeriğe ulaşılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

Gürbilek, 80'lerde görülen söz patlamasının aslında bir tür özgürlük yanılsaması olduğuna işaret eder. Vitrinde gösterilen özgürlük formu, toplumun her kesimini kapsayacak nitelikte olmaktan uzaktır; daha lokal ve parçalı bir yapıya sahiptir. Ona göre hegemonik sistem; kendi iktidarını sarsmayacak, kendi çıkarlarıyla çatışmayacak şekilde bir özgürlük biçimini dolaşıma sokmuş ve bu bağlamda “zararsız” söz patlamalarının önüne geçmekten kaçınmıştır. Gürbilek'in deyişiyle hegemonya, kendi ilkeleri işlediği sürece muhalif simgelerin serbest dolaşımına müdahale etmemiştir. Böyle yaparak hem kendi bekâsını garanti

altına almış hem de insanlara baskı döneminden çıkıldığı yanılsamasını empoze etmiştir. Ayrıca özel alanların kamusallaştırılması ile “seyirci” pozisyonundaki toplum bireylerine bir “dikizleme” fırsatı da verilmiş, âdeta mahremın gizemi çözülerek seyretmenin hazzı bir tüketim nesnesi gibi pazarlanmıştır. Özetle Gürbilek, 80'lerde hâkim olan sesin, uzun sürmüş resmî bir söylemin ardından özel hayatı keşfederek bunu kamusalılaştırmak isteyen bir ses olduğunu vurgular.

Vitrinde Yaşamak, 1980'ler Türkiye'sinin kültürel iklimini derinlemesine anlama ve açıklamaya çalışan bir dizi denemeden oluşmaktadır. Gürbilek, sosyolojik bakışın ağır bastığı bu kitabında genel olarak kapitalist düzenin getirdiği “hız-yenilik-tüketim” sloganının kültürel değerlere etkisini incelemiştir. Bu bağlamda geleneğin, geçmişin ya da muhtelif imgelerin tarihsel/bağlamsal anlamlarından arındırılarak yalnızca bir seyir/tüketim nesnesi hâline dönüştürülmesi; sözün, görüntün/görsel dünyanın emrine verilmesi ve vitrinde yaşama arzusuyla âdeta bir gösteriş toplumu inşa edilmesi gibi konulara eleştirel-yaratıcı bir üslupla yaklaşmıştır. Kitap, okura çeşitli konular hakkında genel ve pratik bilgiler sunmaz; tam tersine okuru da okuma sürecinin bir parçası kılarak müstakil bir konuya odaklanıp onu her yönüyle çözümlemeye çalışır. Bütün bu özellikleri itibarıyla *Vitrinde Yaşamak* kitabının, Türkiye'nin 1980 dönemini aydınlatmak anlamında özgün ve değerli bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

Gürbilek, Nurdan (2014). *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis.